

Sergei Marejev

Diamatista ja mahdollisuudesta syöstä keisari valtaistuimeltaan

Evert van der Zweerden teoksessa *Soviet Philosophy – the Ideology and the Handmaid* on erään luvun motoksi otettu Aleksandr Nikiforovin toteamus, että ”diamat” oli Neuvostoliitossa muuttunut valtionuskonnoksi.¹ Tarkemmassa katsannossa tämä on vain osuva sutkaus, joka ei ensinkään paljasta neuvostodiamatin filosofista luonnetta. Jos diamat oli valtionuskontoa, niin mitä sitten on se ”ontologia”, joksi takavuosien diamatia tänä päivänä kutsutaan? Uskontoako?

Marja Patrikainen, teos sarjasta Koverit (2007, yksityiskohta), 25x30 cm, akryyli- & öljymaali kankaalle

Uusplatonismikin oli aikoinaan uskontoa, jopa kristinuskon haastaja, mutta se ei estä sillä olleen vakavasti otettavaa filosofista sisältöä. Prokloksen ”teologia” on eittämättä oppia jumalasta. Mutta sen esittämä maailmankuva on sisäisesti sidoksissa Platonin *Timaiokseen*. Siksi on vaikea uskoa niiden vaikuttimien vilpittömyyteen, jotka tekevät kevyellä kädellä selvää menneisyyden filosofisista opeista. Siinä on aistittavissa halua pokkuroida nykyisiä vallanpitäjiä. Eikä halukkaita ole vähemmän kuin oli aikoinaan entisten vallanpitäjien edessä.

Diamatin herruudesta neuvostofilosofiassa kirjoittaa myös Mihail Majatski: ”Luonnollisesti on otettava lukuun myös, että fenomenologia ei suinkaan yksinään hallinnut filosofian näyttämöä tässä ja nyt. Muiden toisuskoisten mukana se oli työnnettynä marginaaliin, syrjään mahtavimmista mahtavimman, virallisen materialismin tieltä. Tätä ei saa unohtaa pohdittaessa miksi fenomenologia ei ollut mahdollista Venäjällä.”²

En muista yhtäkään julkaisua koko neuvostovallan ajalta, missä fenomenologiaa olisi kritisoitu diamatin näkökannalta. Sellaisena tuskin voi pitää niitä rituaalinomaisia ”kriittisiä” huomautuksia, jotka Nelli Motrošilova esittää kirjassa *Sovremennaja buržuaznaja filosofia* tarkastellessaan Husserlin filosofiaa: ”Vaikka fenomenologiassa päästään käsiksi joihinkin niistä ongelmista, jotka marxilaisessa filosofiassa on ratkaistu, jää niiden ratkaisu idealistiseksi. Fenomenologia jää myös *Krisis*-teoksessa opiksi, jota on periaatteellisesti mahdoton sisällyttää marxismiin – mikäli pidetään kiinni tiukan tieteellisyyden vaatimuksesta.”³

Motrošilovan epäkonkreettinen lausuma jättää epäselväksi, mitä on se ”marxismi”, johon fenomenologia ei ole ”sisällytettävissä”. Hegelin filosofian idealistisuus ei estänyt Marxia ”sisällyttämästä” oppiinsa Hegelin dialektiikkaa. Tässä ei ole pahitteeksi muistuttaa Leninin tunnetusta aforismista, että ”viisas idealismi” on huomattavasti lähempänä dialektista materialismia kuin ”tyhmä” tai vulgaari materialismi, kuten Marx sitä nimitti. Neuvostoliittolainen diamat oli paljossa juuri tuota ”tyhmää”

materialismia. Tämä on syytä todeta, ennen kuin ruvetaan keskustelemaan marxismin ja fenomenologian yhdistettävyydestä tai sen mahdottomuudesta.

Yhtä epäkonkreettinen on Majatski väittäessään, että ”olisikin hassua odottaa, että diamat sallisi valtaistuimelleen toista yhtä ehdottomia vaateita esittävää”⁴. Kieltämättä hyvin sanottu. Mutta puhe diamatin hallitsevasta asemasta ja sen muka saamasta uskonnon statuksesta ei sano vielä mitään. Nimittäin diamat, siinä muodossa kuin se kehittyi ja oli olemassa neuvostovallan vuosina, ei tarjonnut adekvaattia metodologiaa fenomenologisen filosofian kritiikille, eikä paljon muidenkaan. Kun Lenin totesi, että marxismi ei ole doktriini vaan metodi, niin diamat oli nimenomaan doktriini eikä metodi, ja osoitti siinä epäproduktiivisuutensa.

Tuloksena oli, että diamatistit olivat valmiita siemään rinnallaan miltei mitä hyvänsä ”vaihtoehtoisia” oppirakennelmia, kunhan nämä eivät vain suoraan kaikonneet heidän intresseihinsä. He olivat täysin tyytyväisiä sellaisiin rituaalinomaisiin kriittisiin huomautuksiin, joita näimme Motrošilovalla. Hän on jo kauan sitten pyydellyt anteeksi vanhoja marxilaisia syntejään. Se ei tarkoita, että hän olisi korjannut entiset virheensä. Näin ollen on reipasta liioittelua todeta, ettei diamat sallinut valtaistuimelleen mitään, minkä ambitiot olivat yhtä ehdottomat. Diamat hyväksyi jopa lupsakkaasti rinnalleen niin fenomenologiaa kuin positivismiakin, kunhan vain nämä eivät kyseenalaistaneet sitä ”ainoana oikeana” marxilaisen filosofian tulkintana.

Toisin kävi, kun Evald Iljenkov ja Valentin Korovikov 1954 esittivät, että marxismissa ei ole enempää diamatia kuin histomatiakaan, vaan materialistinen historiankäsitys. Se oli dia- ja histomatistien mielestä julkea hyökkäys marxismia vastaan. Syntyi ankara kohu ja käräjöinti, ja niin saivat Moskovan yliopiston nuoret filosofian opettajat lähtöpässit tiedekunnasta. Diamatin rinnastamisessa uskontoon ei ole mitään uutta. Jo yli neljäkymmentä vuotta sitten Aleksei Potjomkin kirjoitti:

”Marxin toteuttama hyppäys filosofiasta tieteeseen osoittaa, että filosofia on todellisuudessa tarpeetonta. Filosofia on tahattoman ja siinä mielessä ’viattoman erehdyksen’ historiallisesti ohimenevä muoto. Mutta nykyoloissa se ei ole muuta kuin joukkotajunnan manipuloinnin väline, henkistä sikunaviinaa, jonka tarkoituksena on poliittinen puijaus.”⁵

Potjomkinin pelasti erottamiselta Rostovin yliopistosta – missä neuvostoaikana vaikutti varsin tasokas filosofinen koulukunta – yliopiston silloinen rehtori Juri Ždanov, joka jätti *Voprosy Filosofii* filosofienraalien raivonpurkaukset omaan arvoonsa⁶. Noina 60-luvun vuosina harva rohkeni ryhtyä samaan kuin Potjomkin. Edellä mainitun Iljenkovin ja Korovikovin esiintymisen jälkeen se oli lujissaan ainoa.

Tämä kohdistui suoraan päin järjestelmää – tuona aikana tämänkaltaisista sanoista ei tosin enää passitettu

Kolymalle, mutta muutoin elämä saattoi kyllä muuttua perin hankalaksi.

Siitä on pitkä aika. Neuvostoliittoakaan ei ole enää aikoihin ollut. Mutta suhtautuminen Iljenkoviin on virallisen filosofian taholla sama kuin neuvostoaikoina –, tai kuten tavataan sanoa, kommunistien aikana – Iljenkov pysyy marginaalissa. Vaikka yhteiskunnassa tapahtuu rajuja mullistuksia, eliitit säilyttävät asemansa. Yleisesti ottaen kaikki pysyvät pallillaan. Tämä pätee myös entiseen neuvosto-, nykyiseen venäläisen filosofiaan. Sivussa olleet pysyvät sivussa, vallassa olleet pysyvät valtaistuimellaan.

Valtaistuini- ja ideologiapuheessa voisi olla mieltä, jos meillä olisi selvä käsitys siitä, kuka silloin istui vallassa ja kuka oli siitä osaton. Mutta asia ei ole niin. Jos tarkastelemme vaikkapa van der Zweerden teosta, niin huomaamme saman valikoivuuden vaivaavan sitä. Zweerde ei puhu mitään Georg Lukácsista tai Lev Vygotskista, jotka eivät mitenkään sovi siihen, mitä hän kuvaa ideologiaksi ja palvelustyöksi. Ei siinä myöskään sanota olennaisesti mitään Iljenkovista, saati Potjomkinista, mutta sitä enemmän on puhetta Mamardašvilista. Miten lukija voi tästä saada käsityksen neuvostofilosofian valta-asetelmista?

Spirkinin kuolematon oppikirja

Tarkastelkaamme nyt asiaa toisesta näkökulmasta. Aleksandr Spirkinin *Kurs marksistskoj filosofii* (”Marxilaisen filosofian oppikirja”), jonka ensimmäinen painos ilmestyi 1963,⁷ oli aikoinaan laajalti tunnettu oppikirja. Neuvostoaikana kirjassa oli ideologisessa suhteessa kaikki kohdallaan, juuri siten kuin aika ja paikka kulloinkin vaativat. Vuodet kuluivat, ja alkoi perestroika. Eikös vain Spirkinin oppikirja ilmestynyt jälleen luetteloihin, nyt vain nimellä *Osnovy filosofii* (”Filosofian perusteet”; 1988). Jälleen siitä otetaan uusia painoksia, yhä tänä päivänä.

On selvää, ettei Spirkin kirjoittanut uutta oppikirjaa. Jokainenhan kirjoittaa loppujen lopuksi elämänsä aikana vain yhtä kirjaa. Kyseessä oli sama kirja, vain eri nimellä. Kumpi nimi vastaa paremmin sisältöä? Kummassakin tapauksessa kyseessä oli sama kuolematon diamat. Olennaista ei ole ”marxilaisen” retoriikan puuttuminen, sillä yhtä kaikki kyseessä on diamat. Ja kun tänä päivänä Venäjällä ilmestyy ”filosofian” oppikirjoja, kyseessä on diamat, olkoon että nimikkeenä voi olla ”ontologia”, ”teoreettinen filosofia” tai muuta sinne päin.

Jo kauan sitten diamat ja filosofia ovat likipitään samaistuneet venäläisten tietoisuudessa. Monen mielessä on kuva jostakin *absoluuttisesta filosofiasta*, joka ei ole tältä planeetalta. Se on jonkin sortin maailmanskematiikkaa, joka ei ole tuhansia vuosia jatkuneen filosofian kehityksen tulosta, vaan puhtaasti ihmispäässä keksittyä. Taikka toisin sanoen Spirkinin kaltaisten ”marxistien” luovien ponnistelujen aikaansaannosta. Van der Zweerde toteaa sinänsä oikein, että jo 1991 maamme filosofinen kulttuuri ”menetti pitkälle neuvostoluonteensa.”⁸ Täsmällisempää vain olisi sanoa: *marxilaisen* luonteensa. Mutta paradoksi on siinä, että se alkoi menettää marxi-

laisen luonteensa heti alun alkaen. Marxismista oli 1991 jäljellä enää ”marxilainen” sanahelinä. Sen vaihtaminen ei ollut enää isokaan vaiva.

Niin sanottujen filosofianhistoriallisten johdantojen tarjoaminen lisukkeeksi ei tuo periaatteellisesti mitään uutta: ”historia” säilyy sinällään ja ”filosofia” sinällään. Kun esimerkiksi teemaa ”tietoisuus” esitetään filosofian kurssissa yleensä samoin kuin sitä opetettiin takavuosina, on siitä historia kaukana. Ikään kuin Sokrates, Platon tai Augustinus, Kant, Fichte, Hegel, Marx enempää kuin Heideggerkaan eivät olisi ongelman parissa askarrelleet. Nykyisissä oppikirjoissa tietoisuus tulkitaan tavallisesti ”aivojen funktioksi”, siis samaan tapaan kuin 1700-luvun ranskalainen materialismi, josta ei sivumennen sanota sanaakaan. Aiheen auktoriteettina esitetään Ivan Mihailovitš Setšenov ja Ivan Petrovitš Pavlov – kummatkin sinänsä ihan arvossa pidettäviä henkilöitä, mutta ei heillä ole mitään tekemistä minkäänlaisen filosofian kanssa. Heidän alansa oli ns. korkeamman hermotoiminnan fysiologia. Ja tiede, joka tutkii tietoisuutta, on jotain aivan muuta.

Mainitun kaltainen näkemys tietoisuudesta on kuvaava. Diamatin mukaan marxilainen filosofia ei ole tulosta koko edeltävän filosofian historiasta, vaan johtopäätös luonnontieteen uusimmista keksinnöistä. Näin syntyi käsitys, että diamat on yhtä kuin ns. luonnontieteen filosofiset ongelmat. Käteen jää vain ”filosofisia ongelmia” vailla mitään filosofiaa. Diamatistinen perinne oli todella hallitsevana neuvostofilosofiassa.

Postsovjetisellä Venäjällä se edelleen elää ja voi hyvin. Neuvostofilosofiassa oli kuitenkin myös diamatille vastakkainen perinne, joka liittyy Lukácsin, Vygotskin ja Iljenkovin nimiin. Hallitseva suuntaus se ei ollut, eikä siitä, luojaan kiitos, sellaista koskaan tullutkaan. Ihmiskunnan historiassa ei rehellinen filosofia ole koskaan ollut hallitsevana. Tärkeintä on, että sitä ei ole tukahdutettu, vaan se yksinkertaisesti on ollut olemassa.

Diamatin valta-asema liittyi paljolti siihen, että marxilaista filosofiaa tuli *opettaa* ja *propagoida* laajoille väestökerroksille, kaiken lisäksi ihmisille, jotka olivat häidin tuskin lukutaitoisia. Ždanov huomauttaa, että vallankumouksen voitto Venäjällä edisti marxismin perusajatuksen leviämistä. Mutta siitä seurasi ”väistämätön [marxismin] ymmärtämisen ja omaksumisen tason madaltuminen. Dialektisen materialismin iskulauseiden saattamana pääsi vallalle primitiivinen, vulgääri mekanistinen materialismi. Tämä oli ominaista niin Buharinille, Timirjzeville, Sarabjanoville kuin Maksimoville.”⁹

Täsmennettäköön, että tason madaltuminen ei pätenyt vain ”mekanistien”, vaan myös heidän vastustajiensa, Abram Deborinin ja hänen kannattajiensa kohdalla. Että Marxin filosofia kehittyi klassisesta saksalaisesta filosofiasta, välittömästi Hegelistä, ja välillisesti *koko* edeltävästä filosofisesta maailmanperinnöstä, sen selittäminen oppimattomille ihmisille oli käytännössä mahdoton tehtävä. Se olisi edellyttänyt kehittyynyttä, koko filosofisen perinnön tuntemukselle pohjautuvaa filosofista kultuuria. Mistä sellainen olisi tullut?

Kaiketi tästä syystä diamat/histomatissa metodiksi vakiintui *diatribi* eli keskiajan skolastiikassa ja myös vanhalla Venäjällä vallalla ollut opetustapa. Se oli Venäjällä käytössä lähinnä hengellisissä seminaareissa ja akatemioidissa filosofian opetuksessa. Potjomkinin tutkimusten mukaan oppikirjallisuudessa oli yli parinsadan vuoden ajan ollut vallitsevana tietynlainen traditio tulkita filosofian erikoislaatuja, tutkimuskohdetta ja suhdetta muihin tieteesiin. ”Tätä traditiota voidaan nimittää skolastiseksi, jos ajatellaan sanan alkuperäistä merkitystä: ’koulumainen’.”¹⁰

Potjomkin, Donin Rostovissa edelleen vaikuttava Iljenkovin ystävä ja henkinen sukulainen, osoitti, että myös kaikki neuvostoaikaiset filosofian oppikirjat on kirjoitettu diatribisen tradition, siis kiistakirjoitusten hengessä. Sen alkuna voidaan pitää Deborinin teosta *Dialektišeskiĵ materializm*, joka oli nimenomaan oppikirja, ”marxilaisen filosofian” populaari esitys. Lainausmerkit ovat paikallaan sen vuoksi, ettei ”marxilaisella filosofialla” enää Deborinin aikoihin ollut paljoa yhteistä sen kanssa, mitä voidaan pitää Karl Marxin filosofiana.

Potjomkinin ensimmäistä kirjaa *O spetsifike filosofskogo znaniĵa* (”Filosofisen tiedon erityisluonteesta”, 1973 seurasi *Problema spetsifiki filosofii v diatribišeskoj traditsii* (”Filosofian erityisluonteen ongelma diatribisessä perinteessä”, 1980). Muutama vuosi sitten Potjomkin julkaisi kirjan *Metafilosofskije diatriby na beregah Kiziterinki* (”Metafilosofisia kiistoja Kiziterinkan rannoilla”¹¹), joka sisältää uuden materiaalin ohella aikaisempien teosten keskeisen sisällön. Kirja ilmestyi 2003 vaatimattoman 500 kappaleen painoksena, mikä ei ole missään suhteessa teoksen tärkeyteen. Niinpä en malta olla lainaamatta yhtä kohtaa, missä Potjomkin kommentoi 50- ja 60-luvun puheenvuorojaan.

Puheenvuorojen perusajatus oli, että filosofia oli jo kauan sitten tullut päätepiteeseensä. Ajatteleville ihmisille oli silti ilmeistä, että edeltävässä filosofiassa oli kuitenkin jotain arvokasta, joka säilyy. Potjomkin mainitsee Aleksandr Herzenin – jota sivumennen sanoen ei venäläisessä filosofian historioissa ole tarpeeksi arvostettu – ja jatkaa: ”Analysoidessaan perusteellisesti ’filosofian lopun’ tilannetta Herzen totesi, että kuollut filosofia jätti jälkeensä korvaamattoman perinnön. Se loi muodon ajattelun kehitykselle: dialektiikan. Tuli selväksi, että todelliselta sisällöltään filosofia on aina logiikkaa, toisin sanoen inhimillisen tietoisuuden, ajattelun, kognition tutkimista. Tämä sisältö oli vain kätkeytyä kaikenkarvaisiin teologisiin ja metafysiisiin hepeneisiin.”¹²

Tällaisten ajatusten esittämisestä seurasi ymmärrettävästi synkkä hiljaisuus ja suuttumus koko ”filosofisen yhteisön” piirissä. Potjomkin kuvaa lähes puolen vuosisadan takaisia tapahtumia näin: ”Tässä dramaattisessa tilanteesta kävi selväksi muuri, joka estää näkemästä ja ylläpitämästä filosofiseen perintöön liittyvää arvokasta ainesta. Marxismin kylttiä kantavat filosofiset kenraalit yrittivät pelastautua takertumalla kuolinkouristuksenomaisesti metafysiikan vainajankaapuun, eli ontologiaan, jota Marx ja Lenin pitivät kaikissa muodoissaan professori-

” Neuvostofilosofiasta muodostui eräänlaista populaarifilosofiaa, jonka keskeisenä oppina oli, aivan kuten Christian Wolffin filosofiassa, ontologia.”

skolastiikan tuotteena. Iljenkov omisti ajattelijan lahjansa dialektisen logiikan problematiikalle. Minä puolestani yritin tutkiskella tuota ’muuria’. Minulle selvisi, että sen rakennusaineena ovat loputtomat oppimateriaalit, joihin on konservoituna professorikunnan eri aikojen uskomukset. Näin johduin diatribin ongelmaan.”¹³

Potjomkinin tohtorinväitöskirja sai valtion korkeakoulututkintolautakunnassa (VAK) hylkäävän päätöksen, kuten Iljenkov oli hänelle ennustanutkin. Oireellisesti vaikeneminen ja syrjintä tällaisten ihmisten kohdalla jatkuu, vaikka ”marxismiin” valtakausi kovia kokeneessa maassamme on takanapäin.

Filosofian historiasta

Diamat/histomatin asenne filosofian historiaa kohtaan oli perimmältään sama kuin positivismilla: vieroksuva. Kaikki meitä ennen sanottu on typeryyttä, on positivismin perusteesejä Baconista Popperiin, jolle liki kaikki aiemmat filosofit ovat pelkkiä keskinkertaisuuksia. Diamatistit olivat samoilla linjoilla. Niinpä tiedeakatemian filosofian instituutin muinoinen johtaja Boris Ukrainatsev moitiskeli meitä instituutin tutkijoita siitä, ettei meidän töissämme esiinny muita kuin peruukki- ja palmikopäitä. Nähtävästi hänen silmiinsä oli osunut jotain Kantia koskevaa. Niin ikään VAK:n filosofian jaoston puheenjohtaja langetti 1984 vakavan varoituksen erälle aspirantille – Rostovista hänkin –, joka oli erehtynyt näkemään jotain myönteistä Fichten opissa produktiivisesta ja reproduktiivisesta mielikuvituksesta.

Lyhyesti: neuvostofilosofiasta muodostui eräänlaista populaarifilosofiaa, jonka keskeisenä oppina oli, aivan kuten Christian Wolffin filosofiassa, ontologia. Diamatista tuli ilmeisen selvästi muodoltaan ontologiaa. Kummassakin oli määritelmänsä ja systematiikkansa, puhtaasti formaalista skematiikkaa. Tämä selittää, miksi entisestä

diamatista sukeutui niin kivuttomasti tämän päivän venäläisen nomenklatuurifilosofian harrastamaa ”ontologiaa”. Ei siinä tarvittu muuta kuin nimen vaihdos. Ja onhan ”ontologia” paljon osuvampi nimitys sille materialismille, joka oli kehittynyt diamatin sisällä. Tämän materialismin puitteissa näet myös *dialektiikkaa* ruvettiin tulkitsemaan ontologisesti. Tuloksena oli paradoksaalinen ilmiö: *metafyysinen dialektiikka*.

Neuvostomallisella marxismilla oli siis kaikkiaan hyvin vähän yhteistä aidon Marxin kanssa. Vadim Mežujev kirjoittaa: ”Sitä kutsutaan neuvostoliittolaiseksi, venäläiseksi tai jopa aasialaiseksi marxilaisuudeksi, erotuksena länsimaisesta, josta me tuskin mitään tiesimme. Marx-reseptiollemme antoivat leimansa ajatukset, joita vain vaivoin voi lukea puhtaasti marxilaisiksi – esimerkiksi ne jotka sisältyivät *NKP(b):n historian lyhyen oppikurssin* kuuluisaan neljänteen lukuun *Dialektisestä ja historiallisesta materialismista*. Monet Marxin teokset olivat 1900-luvun alun venäläisille marxisteille, Plehanov mukaan luettuna, tuntemattomia, koska niitä ei ollut vielä julkaistukaan.”¹⁴

Tämä on tietysti totta. Mutta sitä mielenkiintoisempaa on, että vaikka Plehanov ja Lenin lukivat samoja teoksia, he löysivät niistä hyvin erilaisia. Vieläkin paradoksaalisempaa on, että kun Leninin edustama linja pääsi voitolle politiikassa, niin filosofiassa voiton peri Plehanovin linja, joka myöhemmin leimattiin ”menševisoivaksi idealismiksi”. Lenin päätyi Smolnaan, sittemmin Kremliin. Plehanov kuoli puolitoista vuotta lokakuun vallankumouksen jälkeen, toukokuussa 1918. Mutta hänen oppilaansa ja kannattajat vaikuttivat vielä pitkään sen jälkeen. Heitä olivat Ljubov Akselrod, Deborin ja David Rjazanov (jolle muuten ei löytynyt tilaa 1960-luvulla julkaistussa 5-osaisessa *Filosofian ensyklopediassa*; tämäkin on paradoksi, joita maamme filosofian historia on täynnään).

Mainitut Plehanovin kannattajat miehittivät käytännössä kaikki tärkeimmät paikat uusissa neuvostovallan ideologisissa instituutioissa ja marxismiin opinahjoissa. Rjazanov johti vasta perustettua Marx–Engels-instituuttia, Deborinista tuli 1921 *Pod znamenem marksizma* -lehden päätoimittaja. He nimenomaan määräsivät filosofian luonteen 20-luvulla aina 30-luvulle asti. Tämä vaikutus jatkui myös sen jälkeen, kun ”menševisoivasta idealismista” tehtiin loppu 1931.

Leninin auktoriteetti oli melkoinen, eikä häntä voitu marxismiin teoreetikkona sivuuttaa. Lenin oli kuitenkin vain lippu, jota hulmutettiin. Todellisuudessa hänen vaikutuksensa harjoitettuun marxismiin ja marxilaiseen filosofiaan oli tuohon aikaan olematon. On vaikea nimetä ketään selkeää leniniläistä, joka olisi ollut vähääkään merkittävämmässä asemassa filosofian instituutioissa. Lenin itsekin kannatti Plehanovin oppilaiden värväämistä marxismiin opetustehtäviin, koska muita ei kerta kaikkiaan ollut. Kuvaava esimerkki on VKP:n keskuskomitean sihteerin Jemeljan Jaroslavskin esittämä kysymys Leninille: ”Pidätkö mahdollisena, että filosofian luennojen pitäjiksi kutsuttaisiin A. Deborin ja L. Akselrod?”

Sverdlovin yliopiston tiedemiesneuvosto tiedusteleo asiaa. Orgbyroossa me teimme Akselrodista kielteisen päätöksen, mutta nyt luennoitsijaryhmä esittää sitä uudelleen.”¹⁵ Lenin vastaa ykskantaan: ”Mielestäni *ehdotto-masti molemmat*. On hyvä, sillä he tulevat puolustamaan marxismia (jos he alkavat saarnata menševismää, me panemme heidät aisoihin: *pitää katsoa perään*).”¹⁶

Mutta peräänkatsojia ei käytännössä ollut. Leninin kirjelappu julkaistiin ensi kerran vasta 1932, siis vasta deborinilaisten teilaamisen jälkeen. Siihen saakka Deborin jakoi monopolin marxismin totuuteen ainoastaan Akselrodin kanssa. Tätä seikkaa ei jostain kumman syystä ole kukaan koskaan pannut merkille. Mutta vakaa käsitykseni on, että juuri edellä kuvattu asetelma määräsi koko neuvostofilosofian vastaisen kulun. Leninin kuoltua 1924 vakiintui Deborinin muotoilema kanta, että Lenin oli ”nerokas taktikko”, Plehanov ”nerokas teoreetikko”. Vasta Stalin, paradoksaalista kyllä, alkoi väittää että Lenin ei ole vain nerokas käytännönmies vaan myös nerokas teoreetikko. Tästä ”bolševikit” ja deborinilaiset otivat yhteen vuonna 1931. Organisatorisesti ”bolševikit” voittivat, mutta deborinilainen diamat pysyi voittamattomana tähän päivään saakka.

Suomentanut Asko Helminen

Viitteet & kirjallisuus

Artikkeli on laadittu Suomen Akatemian rahoituksella.

1. van der Zweerde, Evert, *Soviet Philosophy – the Ideology and the Handmaid. A Historical and Critical Analysis of Soviet Philosophy, with a Case-Study into Soviet History of Philosophy*. Nijmegen 1994, 91.
2. Majatski M., *Tam i togda. Posleslovije perevodšika*. Teoksessa: Gusserl E. *Natšalo germeneviki*. Vvedenije Žaka Derrida. M., 1996, 250.
3. *Sovremennaja buržuaznaja filosofija*. M., 1978, 275.
4. Ks. Majatski 1996, 251.
5. Potjomkin A.V., *Metafilosofskie diatriby na beregah Kiziterinki*. Rostov-na-Donu 2003, 117.
6. Sama, 272.
7. Ks. Spirkinin oppikirjan muunnelma: *Teoria joka uudistaa maailmaa* (1972). Spirkin aloitti filosofin uransa heti II maailmansodan jälkeen. Helsingin yliopiston Slavica-kokoelmista löytyy yksi hänen varhaisista töistään: *Voprosy jazyka i myšlenija v svete rabot J.V. Šalina po jazykoznanij* (”Kielen ja ajattelun kysymyksiä J.V. Stalinin kielitieteellisten kirjoitusten valossa”), M. 1951. – suom. huom.
8. van der Zweerde, *mt.*, p. 139.
9. Ždanov Ju.A., *Vzgljad v prošloje*. Rostov-na-Donu 2004, 421.
10. Potjomkin 2003, 43.
11. Kiziterinka on eräs Donin sivujoista Rostovin kaupungin lähistöllä.
12. Potjomkin 2003, 572.
13. Sama, 572–573.
14. Mežujev V.M., *Ideja kultury*. M., 2006, 148–149.
15. Ks. Lenin V.I., *Polnoje sobranije sošinenii*, t. 52, s. 393.
16. Sama, 159.